

**YEŞİL SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİNE ELEŞTİREL
BİR BAKIŞ: EKO FEMİNİZMİN TEORİK VE PRATİK
KATKILARI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA**

**CRITICAL PERSPECTIVES ON GREEN SOCIAL WORK
INTERVENTION: THEORETICAL AND PRACTICAL
CONTRIBUTIONS OF ECOFEMINISM**

Büşra Hazal ÜNAL TUNÇ*

ÖZ

Sosyal hizmet disiplininin çevre kavramsallaştırması önemli ölçüde birey ve çevre uyumunu merkeze almıştır. Bu bakış, baskı ve güç ilişkilerinin çevreye ilişkin analize yeterince dahil edilmemesi açısından eleştirilmiştir. Çevrenin sosyal ilişkilerle sınırlandırılmaması gerektiği, fiziksel ve doğal çevrenin sosyal hizmet müdahalesine dahil edilmesi vurgulanmıştır. Bu çalışma, çevresel krizlerde yeşil sosyal hizmet müdahalelerinin yapısal eşitsizlikler, ataerki ve güç ilişkilerini ele almasını sağlayacak bütüncül bir yaklaşımı, eleştirel ekofeminizm perspektifi üzerinden ele almaktadır. Ekofeminist teorinin yeşil sosyal hizmet müdahalesine katkılarının, teorik ve pratik/politik olmak üzere iki odak çerçevesinde tartışılması amaçlanmaktadır. Ekofeminizm, yeşil sosyal hizmet müdahalesinde çevresel adalet, yapısal koşullar ve güç ilişkilerinin eleştirel bir perspektifle analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Gelecekteki araştırmalarda insan dışı varlıkların (canlılar, hayvanlar vb.) eleştirel ekofeminist teorinin sunduğu kavramsal araçlar aracılığıyla incelenmesi önerilmektedir.

* Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniv., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Isparta, Türkiye, busraunal@sdu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4706-192X>

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 28.01.2026
Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 26.04.2026

Anahtar Kelimeler: Ekofeminizm, Çevresel Adalet, Yeşil Sosyal Hizmet Teorisi, Yeşil Sosyal Hizmet Uygulaması, Ekoloji.

ABSTRACT

The conceptualisation of environment in social work has traditionally focused on person-environment integration. This perspective has been criticised for failing to sufficiently incorporate power relations and oppression into the analysis of the environment. It has been emphasised that the environment should not be limited to social relations, and that the physical and natural environment should be included in social work interventions. The study examines a holistic approach—through the lens of critical ecofeminism—that enables green social work interventions to address structural inequalities, patriarchy and power relations in the context of environmental crises. The aim is to discuss the contributions of ecofeminist theory to green social work interventions within two frameworks: theoretical and practical/political. Ecofeminism provides a critical perspective for analysing environmental justice, structural conditions and power relations within green social work interventions. It is recommended that future research examine non-human beings (living beings, animals, etc.) using the conceptual tools provided by critical ecofeminist theory.

Keywords: Eco-Feminism, Environmental Justice, Green Social Work Theory, Green Social Work Practice, Ecology.

GİRİŞ

Sosyal hizmet disiplininin erken dönemlerinde birey ve çevre etkileşimini ele almaya yönelik girişimler olsa da çevrenin kavramsal olarak teorik bir zemin kazanması ve disiplinin merkezine yerleşmesi önemli ölçüde sistem ve ekolojik kuramların etkisiyle olmuştur. Organizmaların çevreleriyle olan ilişkilerinin incelenmesine karşılık gelen ekoloji kavramı ilk kez biyolog Ernst Haeckel tarafından tanımlanırken (Egerton, 2013), ekolojinin sosyal bilimler alanındaki en yaygın kullanımı Urie Bronfenbrenner'in (1979) insan gelişimini bireyin yaşadığı çevre ile olan ilişkisi üzerinden ele alan ekolojik sistem kuramına dayanmaktadır. Bu kuramsal yaklaşım biyolojideki organizma-çevre ilişkisinin insan ve çevresel sistemlere bir tür uyarlamasını içermektedir. Ludwig von Bertalanffy'nin (1968) sistem kuramına dayanan ekolojik sistem kuramı sosyal hizmet disiplinin odağını

birey ve çevre arasındaki etkileşime kaydırmış, sosyal hizmetin temel amaçlarından biri insan ve sosyal çevresi arasındaki etkileşim olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla disiplinde insanın çeşitli sistemlerle ve sosyal çevresiyle karşılıklı bir etkileşim halinde olduğu fikri öne çıkmıştır (Minahan ve Pincus, 1977: 347). Bu anlamda sosyal hizmet disiplininin erken dönem ekolojik çalışmalarında Bertalanffy'nin (1968) sistem kuramı etkili olmuştur. Öyle ki meslekte psikososyal yaklaşımın odaklandığı psikolojik ve sosyal faktörlerle (Hollis, 1972) birlikte birey ve çevrenin karşılıklı etkileşimine odaklanan ekolojik perspektif öne çıkmaya başlamıştır (Germain, 1973). Bu perspektif, 1960-1980'li yıllarda “yaşam modeli” (*life model*) yaklaşımıyla bir dönüşüme daha uğramış (Ungar, 2002: 483), yaşam modeli, sosyal hizmet uygulamasında ele alınan sorunları patolojik bir durumun yansıması olarak değil ekosistemin çeşitli unsurları arasındaki etkileşimlerin sonuçları olarak ele alma fikrini öne çıkarmıştır (Germain, 1973: 327). Yaşam modeli, sosyal hizmet disiplininin bireyde (*tedavi*) ve çevrede değişim yaratmaya (*reform*) odaklanan ikili pozisyonunu bir araya getirmeye olanak sağlayacak biçimde insan ve çevresini birlikte ve karşılıklı ele alan bir bakış açısına işaret etmiştir (Gitterman ve Germain, 1976: 601). Kırılgnalık, güç, baskı ilişkileri ve bunların kültürel ve sosyal bağlamının anlaşılması üzerinde durulmuştur (Ungar, 2002: 483-484).

Mesleğin temel kuramlarından biri olan ekosistem kuramı, sosyal hizmetin odaklandığı sorunların birey veya toplulukların çevreleriyle olan “yetersiz uyumundan” veya “uyumsuzluğundan” kaynaklandığını öne sürmüştür (Alston, 2013; Besthorn ve McMillen, 2002: 221). Bu bağlamda sosyal hizmet disiplini birey ve toplulukların güçlendirilmesinde kişi ve çevre etkileşimine odaklanmış, bu ikili odak “çevresi içinde birey” (*person in environment*) yaklaşımıyla görünür olmuştur (Norton, 2012: 299). Dolayısıyla sosyal hizmet disiplininin ele aldığı sorunların kaynağı salt birey veya çevrede değil; birey ve çevre etkileşiminde görülmüştür. Ancak sosyal hizmet disiplininde “çevre” çoğunlukla sosyokültürel veya psikososyal çevreye karşılık gelecek şekilde kullanılırken, fiziksel çevre arka planda kalmıştır (McKinnon, 2008: 256). Bu durumla bağlantılı olarak mesleğin çevresel uygulamalar, araştırmalar ve politika üretimindeki konumu yetersiz kalmıştır (Kemp, 2011). Bu bağlamda geleneksel ekosistem kuramı birey ve toplulukların çevre ile ilişkisini doğrusal bir zeminde ele alması (Bhuyan vd. 2019: 291; Klemmer ve McNamara, 2020: 504; Norton, 2012) epistemolojik olarak yapısal koşullar ve güç ilişkileri üzerinde durmaması (Besthorn ve McMillen, 2002: 222) ve çevre-kişi arasında kurduğu ilişkinin örtülü bir biçimde insan merkezli olması (Besthorn ve McMillen, 2002: 223) nedeniyle sıklıkla eleştirilmiştir.

Bu eleştiriler 1980-1990'lı yıllarda feminist, eleştirel ve postmodern teorilerle uyumlu bir biçimde ekolojik perspektifte güç ve baskı ilişkilerinin eleştirisini içeren

bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. 2000’li yıllarla birlikte ise yeni ekoloji kavramları, sosyal hizmetin ekolojiyle kurduğu ilişkiyi dönüştürmüştür. Erken dönem ekolojik teorilerin mekanik yapısından farklı olarak hiyerarşik olmayan, özgürleştirici ve karşılıklılığı esas alan ekolojik ilkelerin öne çıktığı derin ekoloji, ekofeminizm gibi yeni ekolojik kavramlar sosyal hizmet disiplini içinde tartışılmaya başlanmıştır (Ungar, 2002: 481). “Çevresi içinde birey” kavramsallaştırmasında doğal çevrenin dışarıda bırakılması eleştirilirken, bu kavramsallaştırmanın yeniden yapılandırılmasında ekofeminizm gibi disiplinler arası teorilerden yararlanabileceği üzerinde durulmuştur (Norton, 2012: 300). Benzer biçimde 2000’li yıllarda sosyal hizmet kuram ve pratiğinde çevrenin bütüncül bir biçimde ele alınmasına yönelik ihtiyaç belirginleşirken, çevresel krizler karşısında ekolojik yaklaşımlara yeniden odaklanılmıştır. Bu yeniden odaklanma sürecinde sosyal hizmetin çevreye ilişkin genişleyen teori ve uygulama kümesine toplumsal cinsiyetin kritik bir faktör olarak eklenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Alston, 2013: 219).

Bu bağlamda giderek artan çevresel krizler karşısında sosyal hizmet disiplinin çevreye yönelik bakışı yeşil sosyal hizmet müdahalesiyle yeniden bir dönüşüme uğramıştır. Yeşil sosyal hizmet, 21. yüzyılın yeni krizleri karşısında yeni teoriler ve paradigmaların geliştirilmesine yönelik bir ihtiyacın sonucu olarak gündeme gelmiştir (Dominelli, 2018: 217). Bu anlamda yeşil sosyal hizmet, geleneksel insan-çevre etkileşiminden ziyade insan ve gezegenin refahını birlikte ele almayı öneren bütüncül bir çerçeveye sahiptir. Ancak sosyal ve ekolojik olan ilişkili görülse de bu ikisi arasındaki ilişkinin temelindeki yapısal eşitsizlikler, güç ilişkileri ve ataerkinin sınırlı bir biçimde tartışıldığı görülmektedir. Çevresel krizlerde toplumsal cinsiyet ve ataerki çoğunlukla krizden etkilenen gruplar üzerinden ele alınmakta, ekolojik eşitsizliklerde ekofeminizm, cinsiyetin konumu ve güç ilişkileri sınırlı düzeyde tartışılmaktadır. Nitekim Türkiye’deki ekofeminist çalışmalara baktığımızda kadını köy, kent ve kalkınma üzerinden ele alan perspektifin öne çıktığı, kadın ve doğa ilişkisinin merkezi bir tartışma noktası olmadığı ve dolayısıyla doğanın maddi bir alan olarak görüldüğü ifade edilmektedir (Çetin, 2005: 75). Türkçe literatürdeki yakın dönemli diğer çalışmalar incelendiğinde ise çoğunlukla ekofeminizmin kavramsal çerçevesine yönelik analiz ve değerlendirmelerin öne çıktığı görülmektedir (Aydın Cansaran, 2023; Şimşek ve Nalbant, 2025; Özdemir ve Aydemir, 2019; Topgül, 2012). Doğa-insan ilişkisini deprem bağlamında ele alan bir başka çalışmada Val Plumwood’un ekofeminizm yaklaşımının afet öncesi, sırası ve sonrasındaki pratikler ve politikalara sunacağı katkılar üzerinde durulmaktadır (Özkan, 2025). Sosyal hizmet disiplini ise çevresel adalet (Güzel ve Buz, 2019), iklim mülteciliği (Kılıçarslan, 2025; Topgül ve Beytaş, 2022) ve çevre merkezli sosyal hizmet uygulamalarına (Yanardağ, 2019) dair çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda hem teori hem de uygulama düzeyinde kadın-doğa ilişkisini bir

etkileşim zemininde tartışan, bu ilişkiyi ikilikler, güç ve tahakküm üzerinden ele alan bir tartışma zeminine olan ihtiyaç göze çarpmaktadır.

Bu çalışma, çevresel krizlerde yeşil sosyal hizmet müdahalesinin yapısal eşitsizlikler, ataerki ve güç ilişkilerini ele almasına olanak sağlayacak bütüncül bir müdahale çerçevesi için feminist teorilerden ekofeminizmin katkılarını Val Plumwood'un (2017) eleştirel ekofeminizmi üzerinden sorunsallaştırmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın temel amacı; ekofeminist teorinin sosyal politikanın uygulama araçlarından biri olarak yeşil sosyal hizmet müdahalesine katkılarını tartışmaya açmaktır. Bu amaçla, çalışmanın yönteminde eleştirel ekofeminizmi yeşil sosyal hizmetin uygulama düzeyleriyle sentezleyen eleştirel literatür değerlendirmesi ve kavramsal analize başvurulmuştur. Bu yöntemsel yaklaşım, teorik bilginin pratik müdahale alanları ve makro politikalarla bütünleştirilmesine olanak tanımaktadır. Eleştirel ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine kavramsal katkıları sosyal hizmet müdahalesinin düzeyleri (mikro, mezo, makro) ile ulusal ve uluslararası politika belgeleri üzerinden analiz edilmektedir.

Plumwood'un (2017) eleştirel ekofeminizminin yeşil sosyal hizmet müdahalesine olası katkılarını değerlendirmenin sosyal hizmet disiplinin çevreyle ilişkisinde şu üç nokta üzerinden ayırt edici bir rol üstlenebileceği öne sürülmektedir: (1) yeşil sosyal hizmet teori ve uygulaması için hiyerarşik ikilikler üzerinden bütüncül bir güç ilişkisi analizine olanak sağlaması, (2) sosyal hizmet müdahalesinin odağına doğa ve fiziksel çevre ile olan ilişkinin dahil edilmesiyle çevresi içinde birey kavramsallaştırmasını genişletmesi, (3) çevresel krizlerde dezavantajlı gruplara özgü koşulları değerlendirebilme ve çevresel adalete dayanan bir uygulama için zemin hazırlaması. Böylece yeşil sosyal hizmet müdahalesine insan-doğa etkileşimine yönelik daha bütüncül bir eleştirel teorik çerçeve sağlanabileceği düşünülmektedir. Bu amaçla beş bölümden oluşan bu çalışmada ilk olarak sosyal hizmet disiplininde çevreye yönelik yeni küresel gündem ve yeşil sosyal hizmet müdahalesinin kapsamı tartışılacaktır. İkinci bölümde ekofeminizmin kavramsal çerçevesi; üçüncü bölümde ise eleştirel ekofeminizm üzerinde durulacaktır. Dördüncü bölümde eleştirel ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine teorik ve pratik/politik katkıları tartışmaya açılacaktır. Son bölümde uluslararası ve ulusal politika belgeleri çevresel krizler ve toplumsal cinsiyet ilişkisi çerçevesinde analiz edilecek; ekofeminizmin sunduğu teorik ve pratik katkılarla yeşil sosyal hizmet müdahalesi uygulamadan politikaya doğru genişletilecektir.

1. YENİ KÜRESEL GÜNDEM VE YEŞİL SOSYAL HİZMET

Artan çevresel felaketler karşısında sosyal hizmet disiplinin eylemliliğini koruyabilmesi için ekolojik çevre ve bu çevreyle ilişkili çok boyutlu etkilerin farkında olması gerektiğine işaret edilmektedir (Mckinnon, 2008: 264). Nitekim

çevresel krizler ve adaletsizlik, sosyopolitik ve kültürel yapıdaki eşitsizlikleri pekiştirmekte ve yeni eşitsizlikler yaratmaktadır. Ancak ekolojiyle ilgili kavramlar uzun yıllar boyunca fizik biliminin alanı olarak görülmüştür (Dominelli, 2014: 338). Dolayısıyla sosyal hizmetin bu alandaki bilgi üretimi ve uygulaması sınırlı kalmıştır. Ekolojik sorunların sosyal politika alanında tartışılmasıyla birlikte sosyal hizmet disiplininde bütüncül değerlendirme için “çevresi içinde birey” yaklaşımına sosyal çevrenin yanı sıra fiziksel çevrenin dahil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Shaw, 2011). Yeşil sosyal hizmet ise uygulamanın odağını genişletmiş; yapısal eşitsizlikler, güç ve kaynakların adaletsiz dağılımına dikkat çekmiştir. İnsanlar ve fiziksel, sosyokültürel, ekonomik çevreleri arasındaki karşılıklılığı gören ve bu çerçevede gezegenin refahını artırmaya yönelik bütüncül müdahaleleri içeren bir uygulama olarak gündeme gelmiştir (Dominelli, 2018: 17, 2014).

Yeşil sosyal hizmet, çevresel adaletsizliğin yapısal köklerine işaret etmekte, çevresel adaletsizliğin deneyimlenme biçiminin eşitsiz olduğunu, özellikle yoksulların ve marjinalleştirilen grupların bu süreçleri daha ağır bir biçimde deneyimlediğini vurgulamaktadır (Dominelli, 2013a: 433). Sosyal ve fiziksel ortamların birbiriyle etkileşim içinde olduğunu ve birbirlerinden etkilendikleri fikrini içermektedir (Dominelli, 2018: 17). Bu bağlamda yeşil sosyal hizmet müdahalesinin amacı, gezegenin refahı için sosyo-politik ve ekonomik koşulların düzenlenmesi, gerekli politika değişikliklerinin oluşturulması ve insan-çevre arasında kurulan ilişkide ihtimamı öne çıkaran bir duruş olarak karşımıza çıkmaktadır (Dominelli, 2018: 35). Ahlaki ve etik ilkeleri arasında insan hakları ve onuru, karşılıklılık ve dayanışma, sosyal ve çevresel adalet, kültürel çeşitliliğe saygı, barış, kültürel çeşitliliğin korunması yer almaktadır (Dominelli, 2018: 225).

Gerek artan çevresel krizler gerekse sosyal hizmet disiplininin çevreye yönelik bakışında yaşanan dönüşümler, mesleğin küresel gündeminde de bu konunun görünürlüğünü etkilemiştir. Nitekim son dönemlerde sosyal hizmetin küresel gündeminde çevreyle kurulan ilişkinin oldukça önemsendiği görülmektedir. Bu noktada Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu’nun (*International Federation of Social Workers-IFSW*) 2020-2030 küresel ajanda gündeminde yeni ekososyal dünyanın inşasında insana ve gezegene sevgi, özen, sorumluluk, saygı, uyum, sosyal adalet, çeşitlilik, karşılıklılık ve eşitlik gibi değerlerin öne çıktığı görülmektedir (IFSW, 2022b, 2023, 2025). Bu kapsamda “ubuntu”, “buen vivir” gibi kavramlar küresel sosyal hizmet temaları olarak karşımıza çıkmakta, bu temalarla sürdürülebilirlik, eşitlik ve iyi bir yaşamın olanakları üzerine yeniden düşünme çağrısı yapılmaktadır. Ekososyal bir dünya için ihtiyaçların ve bu süreçte sosyal hizmetin üstlendiği rolün önemsendiği görülmektedir (IFSW, 2025). IFSW’nin (2022a) güncel raporlarında öne çıkan ekososyal dünya vurgusu, çevresel adalet ve sosyal adaletin birlikte düşünülmesi

gerektiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede sosyal hizmet için şu üç nokta öne çıkmaktadır: (1) çevresel sorun ve krizlerde toplumların kendi çözümlerini üretmelerini desteklemek için yerel bilgiden yararlanma ve bu süreçte sosyal çalışmacıların kolaylaştırıcı rolü üstlenmeleri, birlikte inşa ve katılımcılık vurgusu (2) neoliberalizm eleştirisi ve alternatif yeni ekonomik modellerin teşvik edilmesi, dayanışma ekonomileri, yerel üretim, kaynakların adil paylaşımı, (3) iklim değişimi, zorunlu göç ve küresel çatışmalar karşısında barış ve güvenlik vurgusu.

Ekofeminist teorinin kavramsal çerçevesiyle oldukça paralel olan küresel ajandadaki bu gündem, yeşil sosyal hizmet müdahalesini ekofeminizmle birlikte düşünme ihtiyacı daha fazla belirginleştirmektedir. Nitekim yerel bilgiye yapılan vurgu, katılımcılık, karşılıklılık, sorumluluk gibi değerler çevreye ilişkin ihtimamı öne çıkarmaktadır. Ancak her ne kadar yeşil sosyal hizmet, sosyal hizmetin bütüncül müdahale odağına fiziksel ve doğal çevreyi dahil etse de çevre ile kurulan ilişkide güç, ataerki ve baskının konumu ve bu konumsallığın nedenlerinin yeterince tartışılmadığı göze çarpmaktadır. Öte yandan iklim krizi gibi çevresel felaketlerde kadınların deneyimlerinin aile içi şiddet, evsizlik, ataerki gibi diğer yapısal faktörlerden etkilendiği bilinmektedir (Boetto ve Mckinnon, 2013). Ancak afet araştırmaları ve uygulamalarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin göz ardı edildiği vurgulanmaktadır (Enarson, 1998: 157-158). Çevresel krizlerde cinsiyetin yapısal bir faktör olarak kriz deneyimini etkilediği ifade edilmekte, bu nedenle toplumsal cinsiyet farkındalığının çevreye ilişkin teori ve uygulamanın merkezine yerleştirilmesi gerektiği fikri öne çıkarılmaktadır (Alston, 2013).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çevresel krizlerdeki ayırt edici etkisi düşünüldüğünde yeşil sosyal hizmet müdahalesinde salt sosyal ve ekolojik sorunlar arasındaki bağlantının fark edilmesi değil aynı zamanda bu bağlantının nedenleri üzerine düşünmek önem taşımaktadır. Bu anlamda ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine olası katkılarını değerlendirmek hem müdahalenin bütüncül odağını genişletmeye hem de küresel gündemin öne çıkardığı değerleri yeşil sosyal hizmet müdahalesiyle birlikte düşünmeye olanak sağlamaktadır.

2. EKOFEİNİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Çağdaş feminist teoride merkezi bir konumu olan ekofeminizm, ekoloji ve feminizmi bir araya getiren bir perspektifle ekolojik meseleler üzerinde durmaktadır (Donovan, 2021: 396). Kadınlar ile doğanın baskı ve tahakküm altına alınması arasındaki yapısal bağları inceleyen ekofeminizm, özellikle 1980'li yıllardan sonra yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır (Donovan, 2021: 399). Kavram, ilk kez 1974'te Françoise d'Eaubonne tarafından feminizm ve ekolojiyi birbirine yakınlaştırarak *Le féminisme ou la mort* (Ya Feminizm Ya Ölüm) isimli kitapta kullanılmıştır (Banford ve Froude, 2015: 172; Klemmer ve McNamara, 2020: 505; Li, 2007: 351; Mellor, 1992: 236). Ekofeminizm, farklı düşüncelerden

beslense de üç ana temanın öne çıktığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, kadın ve erkek arasındaki ikili ayrımın bir benzerinin doğa ve insan arasında görülmesi ve bu ikiliğin bir güç hiyerarşisi yaratması; ikincisi, insan ve doğa ilişkisini ele almanın feminist bir kaygı olması; üçüncüsü ise her şeyin ilişkisellik ve karşılıklılık içinde birbirine bağlı kabul edilmesidir (Besthorn ve McMillen, 2002: 225).

Ancak özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda ekofeminizmin çeşitli felsefi yaklaşımlara ayrıldığı görülmektedir. Carolyn Merchant (2005) *Radikal Ekoloji* (*Radical Ecology*) kitabında çeşitlenen ekofeminist yaklaşımları liberal, kültürel, sosyal ve sosyalist ekofeminizm olmak üzere dört gruba ayırmaktadır. Bu bağlamda liberal ekofeministlere göre çevresel sorunlar, doğal kaynakların hızla tüketilmesi ve çevre kirliliğine neden olan çeşitli maddelerin toplumsal düzen veya yasalarla yeterince düzenlenmemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada kadınlar erkeklerle eşit eğitim hakkına sahip olduğunda yasa koyucu veya kaynak yöneticisi olarak çevrenin korunmasına ve iyileştirilmesine önemli katkılar sağlayacaklardır (Merchant, 2005: 200-201). Kültürel ekofeministler; kadınların erkeklerden gebelik, doğum gibi biyolojik bazı farklılıklara sahip olduğunu, bu nedenle de doğa ve kadın arasında daha özgün bir ilişki olduğunu dile getirmektedir (Merchant, 2005: 202).

Murray Bookchin'in (2007) sosyal ekolojisi üzerine inşa edilen sosyal ekofeminizm ise doğa üzerindeki tahakkümün insanlar arasındaki tahakküm ilişkilerine dayandığı fikrinden temellenir. Bookchin'e göre (2007: 19-20) ekolojik sorunların kökeni sosyal sorunlara, toplumsal ve hiyerarşik yapılara dayanmaktadır. Bu nedenle ekolojik krizi anlamak için ekolojik sorunları sosyal sorunlardan ayrı düşünmemek ve bu ikisi arasındaki ilişkiselliği görmek gerekir. Aynı zamanda çevresel krizlerin kökeninde yer alan toplumsal yapıdaki güç ve hiyerarşiye dayanan ilişkiler irdelenmelidir. Sosyal ekofeministler, kültürel ekofeministler gibi kadınların biyolojik farklılıklarını kabul etmekle birlikte hem kadınlar hem de erkeklerin ihtimama dayanan bir ekolojik etik anlayışa sahip oldukları fikrini savunmaktadır (Merchant, 2005: 205-206). Marksist düşünceye dayanan sosyalist ekofeminizm ise üretimin; yeniden üretim ve ekolojiyle olan ilişkisini merkeze almaktadır. Doğa; sosyal ve tarihsel olarak inşa edilirken, insan pratiğiyle de dönüştürülmektedir. Ancak doğanın, pasif bir nesne yerine aktif bir özne olarak görülmesi ve bu yolla insan-doğa arasında sürdürülebilir ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Kapitalizmin hem insan hem de doğa üzerinde bir baskı oluşturduğu, sürdürülebilir bir ekoloji için üretim koşullarının sürdürülebilir yeniden üretim ve ekolojiyle birlikte düşünülmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (Merchant, 2005: 208).

Ekofeminist teorinin bu çeşitlenen yaklaşımlarında sosyal inşacı ve özcü yaklaşımların etkili olduğu söylenebilir. Nitekim 1970 ve 1980'li yıllarda

ekofeminist yazında kadınların konumu, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve çevreye yönelik bakış arasındaki bağlantıda özcülük (*essentialism*) ve sosyal inşanın (*social construction*) etkisi irdelenmiştir (Buckingham, 2004: 147). Sosyal inşacı yaklaşımlar kadınların toplumsal konumlarını mevcut sosyal ve ekonomik yapılar üzerinden açıklamıştır. Bu yapıların yol açtığı zararlar –bunlardan biri de çevresel krizlerdir– kadınların paylaştığı ortak bir deneyim olarak yine kadınların savunuculuk yapabileceği bir alan olarak görülmüştür. Özcü yaklaşımlar ise kadın biyolojisi ve doğa arasında yakın bir ilişki olduğu fikrini öne çıkarmıştır (Buckingham, 2004: 147). Bu çerçevede özellikle kültürel ekofeminizm, özcülük eleştirilerinin hedefi olmuştur. Nitekim Janet Biehl (1991) *Rethinking Ecofeminist Politics (Ekofeminist Politikayı Yeniden Düşünmek)* kitabında kadın ve doğa arasındaki ilişkinin biyolojiye dayandırılması, rasyonel ve politik bir çerçeve yerine mitsel olanın öne çıkarılması nedeniyle kültürel ekofeminizmi özcülükle eleştirmektedir.

Çağdaş eleştirel ekofeminizm, özcü yaklaşımları eleştirmiş, özcülüğün gündeme getirdiği sorunlar ile insan ve insan dışı varlıklar arasındaki deneyime odaklanmıştır (Buckingham, 2004: 147). Bu bağlamda Karen Warren (2000) ve Val Plumwood (2017) gibi isimler insan-doğa ilişkisinde hiyerarşi ve ikiliklerin eleştirisine odaklanmıştır. Kültürel ekofeminizmi özcülükle eleştiren Karen Warren (2000) *Ecofeminist Philosophy (Ekofeminist Felsefe)* kitabında kadın ve doğa arasındaki benzer baskı biçimlerinin kökeninde hiyerarşik ikilikler olduğunu dile getirmiş, bu baskı ve ikiliklerin aşmanın yolu olarak ilişkiye dayalı bir bakım etiği çerçevesi önermiştir. Eleştirel ekofeminizmin gündeme getirdiği bu kavramsal çerçeveyi derinleştirmek amacıyla bir sonraki bölümde Val Plumwood'un eleştirel ekofeminist yaklaşımı tartışmaya açılacaktır.

3. “DOĞA, AKLIN DIŞLADIĞI HER ŞEYİ İÇİNE ALIR”: VAL PLUMWOOD VE ELEŞTİREL EKOFEİNİZM

Hem rasyonalite hem de doğa birbirinden farklı bir dizi kafa karıştırıcı anlam taşır ve aklın birçok açılımı doğanın şu ya da bu birçok anlamıyla sistemli bir karşıtlık içindedir. Aklın dışlanan ve değersizleştirilen karşıtı olarak doğa, akıldışının, inanç ve deliliğin alanı olduğu gibi, duyguları, bedeni, tutkuları, hayvanlığı, ilkel ya da uygarlaşmamış olanı, insandışı dünyayı, maddeyi, fiziksellliği ve duyu deneyimini içerir. Bir başka deyişle doğa, aklın dışladığı her şeyi içine alır (Plumwood, 2017: 34)

Çağdaş eleştirel ekofeminizmin önemli temsilcilerinden biri olan Val Plumwood (2017), *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek (Feminism and the Mastery of Nature)* kitabında kadın ve doğanın ezilmesinin kökeninde insan ve doğa ikiliği yani hiyerarşik ikiliklerin (*dualities*) olduğuna işaret etmiştir. Val Plumwood'un (2004: 43) eleştirel ekofeminizmi cinsiyetlendirilmiş akıl ve doğa ikiliği eleştirisine dayanmaktadır. Plumwood'a göre (2002: 15) geleneksel olarak ekolojik kriz, her

ne kadar doğanın krizi olarak görülse de aslında karşı karşıya olunan kriz, aklın ve kültürün krizidir. Ona göre bu kriz, doğaya ve diğer yaşam biçimlerinin sınırlarına uyum sağlamayan, tekil bakış açısından beslenen akıl ve tahakküm biçimlerine ve “öteki”yi değersiz gören tarihsel düşünceye dayanmaktadır. Bu anlamda ekofeminizmi tartışmak için ikilikleri ele almanın; bir temel teşkil edebileceğine, ekofeminist hareket içindeki farklı düşünceleri ortaklaştırabileceğine, güç ve hiyerarşi eleştirisini mümkün kılabileceğine değinilmektedir (Türk, 2017: 389).

Val Plumwood (2017) ekofeminist düşünceyi baskı ve tahakküm ilişkileri ile rasyonalizmin eleştirisi üzerinden tartışmaktadır. Baskı ve tahakküm ilişkilerinin kökeninde ise ikilikler yer almaktadır. Dolayısıyla ona göre ekofeminizmin ele aldığı insan-doğa ikiliği; zihin-beden, akıl-duygu, eril-dişil gibi birbiriyle karşıt görülen ikiliklerin bir uzantısıdır (Plumwood, 1991, 2017, 2004: 43). Birbirine karşıt olarak tanımlanan bu ikilikler rasyonalist gelenekle güçlenmiş, onlar üzerinden insan olan ve olmayan arasında ayırım yapılmıştır (Plumwood, 1991). Çünkü ikilik, ötekilik üzerine kuruludur ve onun bu yapısı çeşitli baskı kategorilerinin bir araya gelmesine olanak tanımaktadır (Plumwood, 2017). Bu ikiliklerden biri olan insan-doğa ikiliği; insanı, insan olmayandan üstün görmeyi içermektedir. Dolayısıyla bu tür bir kavramsallaştırma insanın doğaya bağlılığının inkâr edilmesine ve ekolojik krizlere yeterli düzeyde müdahale edilememesine yol açmaktadır (Plumwood, 2004: 44). Doğanın insandan kopuk ve ayrı görülmesini “süreksizlik sorunu” (*discontinuity problem*) olarak ifade eden Plumwood (1991) bu durumun insanı doğanın hâkimi ve onu kontrol edebilen olarak konumlandırmaya yol açtığını ifade etmektedir. İnsanı doğadan ayrı gören süreksizlik, ayırma zorunluluğunu ve eril bir kavrayışı içerir. Buna göre “ayırma zorunluluğu” (*differential imperative*) insanın doğayla paylaştığı ortaklıkları göz ardı eden, onu doğadan ayıran özelliklerin öne çıkarılmasını; eril kavrayış ise geleneksel olarak rasyonelliğin erkeklikle ilişkilendirilmesini içermektedir (Plumwood, 1991: 11).

Batı düşüncesini belirleyen hiyerarşik ikiliğin temel varsayımları ise şunları içermektedir (Plumwood, 1986: 131-132):

- Üstün-Aşağı Varsayımı: İkiliklerden bir tarafın daha üstün ve değerli görülmesi.
- Araçsal Varsayım: Daha aşağı görülen tarafa (doğa, kadın) araçsal bir rol atfedilmesi ve kurulan ilişkinin tahakküm, kontrol içermesi.
- Kutuplaşma Varsayımı: İkiliklerin bir tarafı için erdemli kabul edilen özelliklerin insan dışı olana layık görülmemesi.

Plumwood (1986: 133-134), zihin-beden ikiliğinin insan-doğa ikiliği ile eril-dişil ikiliği arasında kilit bir rol oynadığını ifade etmektedir. Ona göre Batı geleneğinde kadın ve doğa bedenle; rasyonel özellikler (akıl, zihin vb.) ise insanla ve genellikle erkeklerle özdeşleştirilmiştir. Benzer biçimde Fatmagül Berktaş'a (2012: 73) göre ikili düşünce, beden-akıl ikilemine dayanmakta, erkeği akılla, kadını ise doğayla ilişkilendirip bedene indirgemektedir. Ekofeministler gerek kadına gerekse doğaya ilişkin bu bakışın hem ikilikleri hem de güç ilişkilerini yeniden ürettiğine dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda bu düşünme biçiminin ürettiği güç ilişkisinin kadın ve doğanın sömürülmesine yol açan hiyerarşik bir düzen oluşturduğuna işaret edilmiştir (Berktaş, 2012: 73; Özdemir ve Aydemir, 2019: 269).

Plumwood'un (2002) üzerinde durduğu bir diğer önemli nokta rasyonalizmin eleştirisi olmuştur. Ona göre rasyonalist düşünce, hiyerarşik ikiliklerin ortaya çıkmasında etkili olmakta (Plumwood, 2002: 17-18), akılı öne çıkaran rasyonalizm, Batı geleneğinde insan merkeziliğin temelini oluşturmaktadır (Plumwood, 1991). Böylece öne çıkan insan merkezli bakışla, insan dışı varlıklar ve doğa metalaştırılabilir, ikame edilebilir görülmüştür (Plumwood, 2002). Aynı zamanda insan dışı varlıklar ve doğa "öteki" görülmüş, faillikleri (*agency*) ise göz ardı edilmiştir (Plumwood, 2002: 27-29). Ancak belirtmek gerekir ki Plumwood'un rasyonalizm eleştirisi akılı dışlamayı içermez. Onun yerine rasyonel olanı yeniden biçimlendirmeyi hedefleyen başka bir akıldan bahsedilmektedir. Dolayısıyla kültürel ekofeminizmin rasyonellik eleştirisinden daha farklı bir bakış söz konusudur. Bu noktada insan-doğa, akıl-duygu ikiliğinin çözümü akıl-doğa ikiliğinin çözülmesiyle bağlantılıdır. Ona göre bu ikiliğin üstesinden gelmek için akıl ve duygu arasında ayrım yapılabilir. Ama bu ayrım da akıl ve duygu birbirinden farklı ve karşıt iki ayrı şey gibi ele alınmamalıdır. Akılı değerlerle ilişkili, ötekiye gösterilen özen ve bağlılığı içeren, hiyerarşik olmayan ve daha demokratik bir biçimde yeniden kurgulamak gerektiğini dile getirmektedir (Plumwood, 2017: 255-256).

Bu tartışmalar ışığında ekofeminist düşünce besleyen, ilişkilenen ve bakım değerini ön plana çıkaran, duygulara, hislere, insan ilişkilerinin karmaşıklığına değer veren bir dünya anlayışı üzerinde durmaktadır (Mellor, 1992: 236). Bu noktada Plumwood (1991) kadınlık, beden ve doğanın yeniden değerlendirilmesini; ikiliklerin, değersizleştirilen duyguların, doğa ve insan dışı varlıklara verilen araçsal rolün sorgulanmasını vurgulamaktadır. Baskın rasyonellik vurgusu yerine ilişkisel benlik, karşılıklılık ve bakım etliğinin ikiliklere bir alternatif sunabileceğine işaret etmektedir (Plumwood, 2002). İnsan merkezliliğe bir alternatif olarak ise insanların ve diğer varlıkların bağımsızlık ve farklılığını tanıyan ancak diğer taraftan birbirine bağlı olduğunu kabul eden ilişkisel benlik düşüncesi üzerinde durmaktadır (Plumwood, 1991).

Bununla birlikte eleştirel ekofeminist düşünce yalnızca kadınların doğa ve bedenle özdeşleştirilmesi varsayımını değil aynı zamanda ikili düşüncede öne çıkarılan rasyonel olanın üstünlüğüne ilişkin varsayımın eleştirisini de içermektedir. Bu eleştirel bakışın baskı ve güç ilişkilerini analiz etmeye olanak sağlayabileceğine işaret edilmektedir (Plumwood, 1986: 137). Bu bağlamda eleştirel ekofeminist tartışmalar doğa-kültür, insan-doğa gibi ikiliklerle mücadele edilmesini (Plumwood, 2004: 51) ve ikili ayrımlardan uzak durulmasını öne çıkarmaktadır (Piersol ve Timmerman, 2017: 11). Aynı zamanda, insan-doğa ikiliğinin daha geniş politik ve tarihsel bağlamına odaklanan ekofeminizmin çevresel krizler karşısında kapsamlı ve bütüncül bir çerçeve sunduğuna işaret edilmektedir (Plumwood, 2004: 58). Bu bütüncül bakış, çevresel krizlerde deneyimlerin farklılaşabildiği; çevresel meselelerle çevresel adaletin birbiriyle yakından ilişkili olduğu fikrini öne çıkarmaktadır (Plumwood, 2017: 25).

Eleştirel ekofeminizmde öne çıkan ikilikler, sosyal hizmet müdahalesinde çevresel krizleri güç ve baskı ilişkileriyle birlikte analiz etmeye olanak sağlarken, kuramın rasyonalizm eleştirisi müdahaleyi tarihsel ve sosyopolitik bağlamla birlikte değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Söz konusu perspektif, yeşil sosyal hizmet müdahalesi için eleştirel bir kavramsal zemin inşa etmenin yanı sıra; karşılıklılık, ilişkisellik ve ihtimamı içeren bir müdahale alanı sunmaktadır. Bu kuramsal tartışmalardan hareketle, eleştirel ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine katkıları bir sonraki bölümde değerlendirilecektir.

4. YEŞİL SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİ İÇİN EKOFEİNİZM: TEORİNİN KATKILARI VE UYGULAMA İÇİN YENİ UFUKLAR

Eleştirel ekofeminizmin ikilikler ve rasyonalizm eleştirisi yeşil sosyal hizmet teori ve uygulamasını dönüştürme potansiyeli barındırmaktadır. Bu çerçevede ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine katkıları teori ve pratik/politik olmak üzere iki eksenle tartışılacaktır. Ekofeminizm, sosyal hizmette geleneksel ekolojik yaklaşımın ötesinde birey ve doğayı bütünleştiren bir kavramsal çerçeveyi başlangıç noktası olarak belirlemektedir. Bu açıdan sosyal hizmette geleneksel ekolojik teorilerin çevreyi insan davranışının sosyal boyutuna indirgemesini yoğun bir biçimde eleştirmektedir. Çünkü insan-çevre etkileşiminde güç ilişkileri ve yapısal eşitsizlikler yeterince ele alınmamış, çevreye yönelik bütüncül müdahaleler sınırlı kalmıştır (Besthorn, 2012: 249). Sosyal hizmette geleneksel ekolojik modellere getirilen diğer eleştiriler ise şu şekilde sınıflandırılabilir (Besthorn ve McMillen, 2002: 222-223): (1) sosyal hizmet uygulamasında çoğunlukla bireyin çevresel durumlara nasıl uyum sağladığına odaklanılması, insan-doğa etkileşiminin dışarıda bırakılması, (2) sosyal hizmet müdahalesinde doğa kavramı üzerinde yeterince durulmaması, (3) çevresi içinde birey kavramsallaştırmasında insan ve doğanın birbirinden ayrı iki şey olarak anlaşılması ve kavramsallaştırılması. Bu eleştiri noktaları müdahalenin odağına

çevrenin yeterince dahil edilmemesine ve insan-doğa ikiliğinin bir biçimiyle yeniden üretimine işaret etmektedir. Bu eleştiriler göz önüne alındığında çağdaş eleştirel ekofeminizmin sosyal hizmette daha kapsayıcı bir ekolojik modele olası teorik katkıları şu başlıklar altında sınıflandırılabilir (Besthorn ve McMillen, 2002: 227-229; Plumwood, 2017):

- İnsan-Doğa Etkileşiminde Karşılıklılık: Ekofeminist düşünce insan-doğa etkileşimini karşılıklılık üzerinden düşünmeye olanak sağlamaktadır. Bu düşünce sosyal hizmet disiplinde insan-doğa ilişkisinde karşılıklılığı ve güçlenmeyi esas alan bir alternatif bakış sunmaktadır.
- İkilikler ve Hiyerarşinin Reddi: Ekofeminist düşünce insan ve doğa arasındaki ikiliklere ve ayrımlara karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla doğa ve insan arasında kurulan hiyerarşik üstünlük fikri reddedilmektedir.
- Baskı ve Güç İlişkileri: İnsan ve doğa ilişkisinde ortaya çıkan çeşitli baskı ve güç ilişkileri (ekonomik sömürü, ataerki, ırkçılık vb.) birbiriyle bağlantılı görülmektedir. Dolayısıyla ekofeminist düşünce, baskının ilişkiselliğini fark etme ve insan ile doğa arasındaki ilişkiyi güç meselesi üzerinden tartışmaya olanak sağlayan “alternatif bir ontoloji” sunmaktadır (Besthorn ve McMillen, 2002: 227). Bütün baskı biçimlerini ele alırken gücün konumu ve eleştirisini yapmak gerekmektedir. Nitekim gücün anlaşılması ve eleştirilmesi insanı doğa karşısında ayrıcalıklı gören temel düşüncenin sorgulanmasını içermektedir (Klemmer ve McNamara, 2020: 507).
- Yapısal Sorunlar ve Radikal Değişim: Sosyal, ekonomik, politik ve çevresel sorunlar birbiriyle ilişkili kabul edilmektedir. Bu sorunlara ilişkin müdahaleler ve politikalarda radikal değişim üzerinde durulmaktadır.
- Geleneksel Ekonomik Modellerin Eleştirisi: Sosyal hizmet müdahalesinde tüketim ve sömürüye dayanan ekonomik modellerin eleştirilmesi yoluyla toplumsal eşitliğin teşvik edilmesi vurgulanmaktadır. Bu noktada ekofeminizmden beslenen sosyal hizmet müdahalesinde tüketime dayanmayan ilişkilerin öne çıkarıldığı görülmektedir.
- Topluluk Aktivizmi: Sosyal hizmet disiplinin ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlarla çalışırken topluluk düzeyindeki aktivizm rolü vurgulanmaktadır.

Bununla birlikte ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine teorik katkıları üç nokta üzerinden zenginleştirilebilir. Bunlardan ilki yeşil sosyal hizmet müdahalesinde ataerkinin konumunu analiz etmek, ikincisi yerel bilginin konumunu ele almak, üçüncüsü ise ekofeminizme yönelik eleştirilere dair bilinçli bir farkındalıktır.

Ekofeminizm, sosyal hizmet müdahalesinde ataerkinin konumunu ele almanın önemini yeniden hatırlatmaktadır. Nitekim afetler ve çevresel krizlerde ataerki ve toplumsal cinsiyet rolleri afet sonrası yardımlara erişim, afete verilen yanıtlar ve çeşitlenen ihtiyaçlara ilişkin farkındalık üzerinde belirleyicidir (Dominelli, 2013b, 2014). Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiğine ve kadınların artan bakım yüküne dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda çevresel krizlerde toplumsal cinsiyetin sosyal ilişkileri etkileyen önemli bir unsur olduğu belirtilmektedir (Dominelli, 2013b: 85). Dolayısıyla sosyal hizmetin çevresel krizlere müdahalesinde mevcut durumu eleştirel bir bakışla değerlendirmesinin ve yaratıcı müdahaleler ortaya koymasının önemine değinilmektedir (Dominelli, 2014). Bu noktada ekofeminizmin, insan-çevre etkileşiminde güç ilişkilerini analize dahil etmesi, bu güç farkını ikili düşünme sistemi üzerinden analiz etmesi ve karşılıklılığa dayanan bir bakım ilişkisini öne çıkarması yeşil sosyal hizmet müdahalesinin sınırlarını genişletme ve Lena Dominelli'nin (2014) vurguladığı gibi yaratıcı müdahalelere alan açma bakımından yaratıcı bir potansiyel barındırmaktadır.

Çevresel krizlerde kadınlara sağlanan desteklerin sürdürülebilir ve toplumsal cinsiyete duyarlı olması gerektiği vurgulanmaktadır (Boetto ve Mckinnon, 2013). Bu noktada ekofeminizm, çevresel felaketler öncesinde ve sonrasında kadınların gündelik yaşam rutinlerinin farkında olma ve gerçekleştirilecek uygulamalarda cinsiyete duyarlı bir yaklaşım için önemli görülmektedir (Banford ve Froude, 2015). Ekofeminizm, sosyal hizmet için çevresel krizlerde toplumsal cinsiyete dayalı kırılganlıkların görünür kılınmasında önemli bir teorik zemin sunmakta, müdahale sürecinde cinsiyet eşitsizliğe dikkat edilmesi, üretilecek politika ve uygulamalara toplumsal cinsiyet eşitliğinin dahil edilmesine işaret etmektedir (Alston, 2013). Böylece ekofeminizm yeşil sosyal hizmet teori ve uygulamasında dünyanın çeşitli yerlerindeki kadınların, çevresel felaketler karşısında toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle ilişkilenen zarar görebilirliğini derinlemesine analiz etmeyi mümkün kılmaktadır.

Ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesini zenginleştirebileceği ikinci kritik katkı yerel bilgiye yapılan vurgu üzerinden değerlendirilebilir. Yeşil sosyal hizmet müdahalesinde yerel bilginin önemi vurgulanmakta, yerel toplumun sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eden afet azaltma girişimlerine dahil edilmesi, karar alma süreçlerine katılımlarının desteklenmesi üzerinde durulmaktadır (Dominelli, 2013a). Bu çerçevede ikilikler ve rasyonel bilginin konumuna dair eleştirilere yerel bilginin önemini dahil etmek gerekmektedir. Sosyal hizmet müdahalesinde ekolojik sorunlarla çalışırken yerel bilgiye başvurulması, sosyal çalışmacıların uzman rolü yerine topluluğun yerel bilgisine başvurulmasına olanak sağlayacaktır. Böylece sosyal hizmet müdahalesinde güç ilişkilerinin dönüştürülmesine alan açılmaktadır.

Üçüncü kritik katkı, ekofeminizme yönelik eleştirilere ilişkin bilinçli bir farkındalığa karşılık gelmektedir. Özcülüğe dayanan perspektiflerde bakım rolüne yapılan dengesiz vurgunun kadınların eşitsiz konumunu pekiştirme riski barındırdığının farkında olunması önem taşımaktadır. Bu noktada kadın ve doğayı birbirine eş görmek yerine ataerkil düzende benzer baskı biçimlerine maruz bırakıldıkları fikri üzerinde durulmaktadır (Mellor, 1992: 237). Bu eleştiri göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmada vurgulandığı gibi ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine katkılarının Plumwood'un (2017) eleştirel ekofeminist düşüncesi üzerinden derinleştirilmesi ve müdahalede karşılıklılığa dayalı bir bakım etiğinin olanakları üzerine düşünmek önem taşımaktadır.

Ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine katkılarını derinleştirebileceğimiz ikinci eksen ise yeşil sosyal hizmet uygulamasıdır. Nitekim ekofeminizm, çevresel bozulmalar karşısında “toplumsal değişim için uygulamalı bir hareket” olarak tanımlanmaktadır (Murphy, 1997: 49). Aynı zamanda ekofeminizm için teori ve uygulama iki ayrı şeyden ziyade birbiriyle ilişkili görülmektedir. Sosyal çalışmacılar içinde yaşadıkları toplumda baskın olan insan-merkezli anlayışa daha aşına olabilir. Bu nedenle çevresel krizler karşısında insan-merkezli müdahaleler yürütme eğilimi taşıyabilirler. Bu noktada ekofeminizmin, sosyal çalışmacıların hem mesleki hem de kişisel olarak içinde yaşadıkları toplumda baskın olan insan-merkezli paradigmalara eleştirel bir tavır geliştirmeye olanak sağlayabileceği vurgulanmaktadır (Klemmer ve McNamara, 2020: 510-511). Böylece teoriden uygulamaya doğru bir dönüşümden bahsetmek mümkün olmaktadır.

Ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet uygulamasına katkıları mikro, mezzo ve makro düzeydeki sosyal hizmet uygulamalarında görünür olmaktadır. Ekofeminizmin teorik katkılarını düzeyler arası sosyal hizmet müdahalesine dahil etmek müdahalenin çok boyutlu ve güç ilişkilerini analiz eden bir yerden biçimlenmesinde belirleyici olacaktır. Bu anlamda, mikro düzeyde birey ve çevre arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi için doğal yaşamın birey üzerindeki etkisinin açığa çıkarılması ve doğanın sosyal hizmet müdahalesinde ne şekilde kullanılabileceği üzerinde durulmaktadır. Mezzo düzeyde topluluk çalışmasının, makro düzeyde ise savunuculuk ve politika oluşturma'nın önemine değinilmektedir (Norton, 2012). Bu bağlamda ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet uygulamasına düzeyler arası katkıları şu şekilde değerlendirilebilir:

Mikro Düzey

Sosyal hizmetin çoğunlukla bireyle klinik çalışmaya odaklanan bu uygulama düzeyinde doğa veya çevrenin kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda beden temelli ve doğayla ilişki kurmaya odaklanan terapötik müdahaleler (eko-terapiler, doğa temelli farkındalık, farkındalık yürüyüşleri, hayvan destekli terapiler vb.)

göze çarpmaktadır (Boetto, 2016: 65-67). Sosyal hizmetin klinik düzey müdahalelerinde genel eğilim her ne kadar bireysel iyi oluşu öne çıkarmak olsa da mesleğin bireysel refah ve toplumsal reformu bir araya getiren ikili pozisyonunu yeniden hatırlamak gerekir. Tam da bu noktada ekofeminizm sosyal hizmetin bu ikili pozisyonunu bir arada düşünmeye olanak sağlayacak bir uygulama çerçevesine zemin sağlamaktadır. Örneğin; ekofeminist terapi uygulamalarından bahsedilmekte ve bu uygulamaların benlik, diğer insanlar ve dünyayla uyumlu ilişkilere değer verme ve bu ilişkileri teşvik etmede alternatif bir yaklaşım sunduğu vurgulanmaktadır. Ancak aynı zamanda bu uygulamaların mevcut sorunların hem kişisel hem de sosyo-politik kökenlerine yönelik farkındalık oluşturmayı amaçladığı görülmektedir (Pompeo-Fargnoli, 2018). Benzer biçimde eko-anksiyete ve ekolojik yas uygulamalarında müracaatçıların hissettiği kaygı, yas gibi süreçlerin bireysel bir patoloji yerine politik, ahlaki ve duygusal bir tepki olarak eko-empati, eko-şefkat, eko-bakım gibi kavramlarla yeniden çerçeveselendirilebileceği üzerinde durulmaktadır (Hickman, 2020: 418). Eko-anksiyetenin çoklu krizlere verilen karmaşık tepkiler olarak ele alınabileceğine değinilmektedir (Hickman, 2020: 414-415).

İklim krizi gibi ekolojik krizler karşısında bireysel sorumluluğu öne çıkaran neoliberal söylemler eleştirilmekte, bu krizler karşısında bireyselleştirilmiş anlatılar yerine kolektif sorumluluk öne çıkarılmaktadır (Morrison, 2026). Sosyal hizmet müdahalesinde ekolojik yasin çok fazla ele alınmadığına dikkat çekilmekte, yas sürecinde kolektif gücün, dayanıklılığın ve eylemin önemi üzerinde durulmaktadır (Gorman ve Lewis, 2025). Bu çerçevede ekofeminizm, klinik düzeydeki sosyal hizmet müdahalesinde bireysel ve toplumsal olanı birlikte düşünmeye davet etmektedir. Bakım etiği ve değerini öne çıkaran ilişkiler, insan-doğa ikiliğinin politik ve tarihsel bir bağlamda ele alınması, baskı ve güç ilişkilerinin analizi gibi noktaların uygulamaya dahil edilmesine katkı sunmaktadır. Müdahalede kullanılan eko-terapi, farkındalık yürüyüşleri veya hayvan destekli terapilerle ise insan-doğa etkileşiminin (Norton, 2012) uygulamanın merkezine konulduğu çıkarsanabilir.

Klinik düzeydeki uygulamaların yanı sıra çevresel krizlerde birey ve ailelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması, bütüncül sağlık ve refaha ilişkin destekler (Breen vd., 2023: 11; Wu ve Greig, 2022: 8), doğal çevrenin danışmanlık ve vaka yönetimi sürecine eklenmesi, birey ve ailelerin yeşil alanlara erişimlerini değerlendirme, küresel ısınma gibi çevresel sorunlarda bireylerin sosyal, ekonomik ve çevresel ihtiyaçlarını analiz etme (gıda, enerjiye erişim vb.) mikro düzeydeki diğer uygulamalar arasında değerlendirilmektedir (Boetto, 2016: 65-67). Mikro düzeydeki bu uygulamalarda çevresel krizlerle ilişkili ihtiyaçların çeşitliliği ve bakım yükü üzerinde durulmadığı; bireysel sorun alanlarının yapısal koşullarla birlikte ele alınmadığı görülmektedir. Bu bakımdan ekofeminizm, mikro

düzeydeki müdahale alanını daha geniş bir perspektiften değerlendirmeye olanak sağlayabilir.

Mezzo Düzey

Mezzo düzeydeki müdahaleler (1) çevreye yönelik eğitim, farkındalık grupları ve çevreyi koruyan toplulukların geliştirilmesini içeren topluluk temelli çalışmalar, (2) çevresel krizlerde birey ve toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak için yerel düzeydeki kaynaklar ve kurumlarla bağlantı kurulması olmak üzere iki grup altında ele alınabilir. Birinci gruptaki uygulamalar arasında birey, aile, gruplar ve kurumlarla çevresel sorunlara ilişkin farkındalığı amaçlayan psikoeğitim çalışmaları karşımıza çıkmaktadır (Klemmer ve McNamara, 2020: 509). Bununla birlikte yerel çevre gruplarıyla etkileşim, topluluk bahçeleri oluşturma ve yerel toplulukların sürdürülebilirliğe ilişkin pratiklerini aktarabilecekleri topluluk temelli çalışmalar üzerinde durulmaktadır (Bailey vd, 2018: 108; Boetto, 2016: 67; Wu ve Greig, 2022: 9). Bu tür uygulamalar ekofeminizmin öne çıkardığı yerel bilgiyi yeşil sosyal hizmet uygulamasına dahil etmeyi mümkün kılmaktadır.

İkinci gruptaki uygulamalar birey ve toplulukların acil ve temel gereksinimlerinin yerel düzeydeki kaynaklar ve kurumlarla bağlantılandırılmasını ve yerel kurumlar arasında iş birliğini içermektedir (Brein vd., 2023: 12-13; Wu ve Greig, 2022: 11). Mezzo düzeyde ekofeminizme başvurulması yerel ölçekteki ihtiyaçların değerlendirilmesi ve karşılanmasında yerel yönetimler ve mahalle ölçeğindeki sosyal yardım ve danışmanlık birimlerine başvurulması kadar yerel kadın inisiyatifleri, kadın kooperatifleri, kadın, çevre ve ekoloji dernekleri gibi yerel sivil toplum kuruluşlarının müdahale sürecine dahil edilmesini gündeme getirebilir. Yerel bilgi ve dayanışma ağlarına odaklanılması hiyerarşik ikilikleri aşmanın bir yolu olarak yeşil sosyal hizmet müdahalesinde katılımcılık, dayanışma ve bakım ilişkisine daha fazla yer açabilir.

Makro Düzey

Makro düzeyde ekofeminizmin yeşil sosyal hizmete katkıları doğanın politik bir mesele olarak ele alınması ve uluslararası politika üzerinden değerlendirilebilir. Ekofeminist düşüncede çevresel adalet vurgusu oldukça belirgindir (Garrard, 2020: 48) Doğanın politik bir mesele olarak tartışılmasında kadınların çoğu zaman görünmez olduğuna işaret edilmektedir (Mellor, 1992: 231). Bu noktada piyasa temelli yeşil politikalar yerine doğayı ve bakım emeğini görünür kılan bir savunuculuk üzerinde durulmaktadır (Mellor, 1992: 249). Benzer biçimde makro düzeyde yeşil sosyal hizmet müdahalesinde sürdürülebilir politikalar oluşturulması ve kapsayıcı politika savunuculuğunun önemi vurgulanmaktadır. Çevresel iklim adaleti gibi konularda eşitlik için savunmasız gruplara

odaklanması ve bu gruplara yönelik programların geliştirilmesi önemsenmektedir (Wu ve Greig, 2022: 8). Sürdürülebilir bir yaşam için ekonomi ve sosyal politikada kâr odaklılık yerine tüm insanların ve gezegenin refahının önceliklendirilmesi, insan ve doğanın karşılıklı bağlılığının kabul edilmesi ve bakım ekonomilerine geçiş için “feminist iklim adaleti” üzerinde durulmaktadır (Turquet vd., 2023: 48). Dominelli (2013b), sosyal çalışmacıların çevresel adaleti sağlama ve insani ihtiyaçların karşılanmasında alternatif sosyal kalkınma modellerinin geliştirilmesinde rol oynayabileceğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede ekofeminizm makro düzeydeki sosyal hizmet uygulamalarında doğayı politik bir mesele olarak ele almaya; müdahale düzeyinde ise sürdürülebilir ekonomik modeller, feminist iklim adaleti, kadın kooperatifleri ve yerel gıda üretimi gibi konuları tartışmaya olanak tanımaktadır. Aynı zamanda çevresel sorunları daha barışçıl ve hiyerarşik olmayan bir zeminden ele alarak (Mellor, 1992: 246-247) uygulamanın etik ve değer çerçevesine katkı sunmaktadır.

Makro düzeyde ekofeminizm ve yeşil sosyal hizmet uygulamasının bütünleştirilmesinde yararlanılabilecek bir diğer kaynak ise uluslararası kadın konferansları ve bu konferanslarda alınan kararlardır. Kahire Nüfus Konferansı, Pekin Dünya Kadın Konferansı ve Pekin Eylem Deklarasyonu gibi uluslararası konferanslarda sürdürülebilir kalkınmada toplumsal cinsiyet duyarlılığını ve çevresel konularda kadınların katılımını teşvik etmenin önemi üzerinde durulmaktadır (Topgül, 2012: 73). Bu anlamda ekofeminizmin uluslararası politika belgelerine yansımaları yeşil sosyal hizmet müdahalesinin sınırlarını çevresel adalete doğru genişletmeye olanak sağlamaktadır. Bir sonraki bölümde ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine katkılarını çevresel adalete uzanacak biçimde tartışabilmek için önce uluslararası politika belgelerinde toplumsal cinsiyet ve çevresel krizler ele alınacak, ardından ulusal politika alanındaki yansımaları değerlendirilecektir.

5. YEŞİL SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİNİN SINIRLARINI GENİŞLETMEK: YEŞİL POLİTİKADAN ÇEVRESEL ADALETE

Ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine katkılarını derinleştirebileceğimiz bir diğer alan uluslararası politikalaradır. Bu politika belgeleri konuyu çevresel adalete doğru taşımaya olanak sağlamaktadır. Sosyal inşacılığın etkili olduğu ekofeminist düşünce, 21. yüzyılda toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasıyla (*gender mainstreaming*) uluslararası politikaları etkilemiştir (Buckingham, 2004: 147). Ekofeminist tartışmalar, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED, 1992) ve BM Pekin Kadın Konferansı (1995) gibi çevre ve kadını birlikte ele almayı gündemleştiren konferansları etkilemiştir (Buckingham, 2004: 147-148). Kadın ve çevre ilişkin uluslararası politikalarda ele alınması 90'lı yılların sonlarında yoğun bir biçimde görünür olmaya başlasa da yakın dönemli politikalarda bu konunun öncelikli bir mesele olarak tartışıldığı söylenebilir. Bu

kapsamda BM'nin yakın dönemli uluslararası politika belgelerinde toplumsal cinsiyet ve çevrenin hangi bağlamlarda ele alındığı üzerinde durulacaktır.

Yakın dönemli uluslararası belgelerden ilki BM Kadın Birimi ve BM Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı'nın (2025) sürdürülebilir kalkınma hedefleri için toplumsal cinsiyetin genel görünümünü ele alan çalışmasıdır. Bu politika belgesinde iklim krizinin mevcut eşitsizlikleri derinleştirdiği ve bu eşitsizliklerden en fazla etkilenenler arasında kadın ve kız çocuklarının olduğuna değinilmektedir. Ancak kadınların çoğunlukla karar alma süreçlerinde olmadığı ve karşılaştıkları eşitsizliklerin iklim, temiz suya erişim, gıda güvenliği, sürdürülebilir su kaynakları yönetimi, deniz ekosistemleri ve kıyı geçim kaynaklarının korunması gibi politikalarda yer almadığı belirtilmektedir. Bu çerçevede çevreyle ilişkili cinsiyete özgü göstergeler arasında şunlara yer verilmektedir (BM Kadın Birimi ve BM Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı, 2025): gıda güvenliği ve daha iyi beslenmeyi sağlamak, sürdürülebilir tarımı teşvik etmek ve açlığı sonlandırmak, temiz su ve sanitasyona erişim, uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir enerjiye erişim, dayanıklı altyapılar oluşturulması, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmenin teşvik edilmesi, şehirler ve insan yerleşimlerinin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir olmasının sağlanması, sürdürülebilir tüketim ve üretimin teşvik edilmesi, iklim değişikliğinin etkileri için acil eylem müdahalesinin oluşturulması, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında barışçıl ve kapsayıcı toplumların teşvik edilmesi, herkes için adalete erişimin güçlendirilmesi.

Kadınların sürdürülebilir kalkınmadaki kritik rolünü öne çıkaran ve çevre politikalarındaki görünürlüklerinin önemini vurgulayan Pekin Eylem Platformu'nun kabul edilmesinden otuz yıl sonra sürdürülebilir kalkınma için politikalar olsa da yeşil olmayan ekonomik modellerin etkisinin sürdüğüne değinilmektedir. Bu kapsamda BM Kadın Birimi (2025) altı temel eylemden oluşan "Pekin+30 Eylem Gündemi" belirlemiştir. Altı temel eylem maddesinden biri kadınlar ve kız çocukları için iklim adaletidir. İklim adaleti konusunda ülkelerin %53'ünün afet, iklim yasaları ve politikalarına toplumsal cinsiyet perspektifini dahil ettiği belirtilmektedir. Kırsal ve yerel topluluklarda çevresel sürdürülebilirliğin teşvik edilmesi, yeşil istihdamın önceliklendirilmesi ve bu istihdam alanlarına erişim için kadın ve kız çocuklarının yeni beceriler kazanmasını destekleme vurgulanmaktadır (BM Kadın Birimi, 2025: 27). Benzer biçimde Pekin Eylem Platformu'nun hedeflerini gerçekleştirmek için mavi, yeşil ve bakım ekonomilerine doğru geçilmesi, kadınların çevresel krizlerle ilgili karar alma süreçlerine eşit ve adil katılımı, eşit miras hakkının sağlanması ve iklim adaleti için oluşturulan bütçelerin kadın sivil toplum örgütlerine yönlendirilmesi üzerinde durulmaktadır (BM Kadın Birimi, 2025: 22).

Sürdürülebilir kalkınma ve çevrenin korunmasında bir diğer uluslararası dayanak olan Rio Sözleşmesi kapsamında BM Kadın Birimi'nin (2024) taraf olan ülkelere sunduğu öneriler arasında ise şunlar yer almaktadır: iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin kaybolması, çevresel krizlerin kadınlar ve kız çocuklarına olan etkisinin ele alınması, iklim değişikliği ve çevresel krizlerle mücadeleye toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini dahil eden bütüncül önlemlerin alınması, kadınların toprak ve kaynaklara ilişkin hakları konusunda güvenliğin sağlanması, kadınlar ve kız çocuklarının karar alma süreçlerine dahil edilmesi, çevresel krizlerle mücadelede yerel topluluk katılımının sağlanması, fosil yakıtlar ve doğal kaynakların aşırı kullanımına dayanan ekonomiler yerine toplumsal cinsiyete duyarlı ekonomik modellere geçilmesi, iklim değişikliği ve çevresel krizlerle mücadelede toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yapılması.

Çevresel krizlerin kadınların bakım yükünü önemli ölçüde artırdığına değinilmekte, bu nedenle ücretli ve ücretsiz bakım emeğinin çevre politikaları kapsamında değerlendirilmesi vurgulanmaktadır (BM Kadın Birimi, 2023). Bu noktada sürdürülebilir kalkınma politikalarında bakımın evrensel bir hak olarak görülmesi, küresel düzeyde hem insanlara hem de gezegene özen gösteren bir bakım toplumu anlayışının teşvik edilmesi üzerinde durulmaktadır (BM Kadın Birimi, 2023: 25). Bakım yükü kapsamında ele alınan diğer öneriler şu şekildedir (BM Kadın Birimi, 2023: 25-26): iklim değişikliği ve çevresel krizlerde kadınların ve kız çocuklarının ücretsiz bakım emeğinin tanınması ve bakım yükünün yeniden dağılımının sağlanması, değişen iklim koşulları karşısında evrensel, erişilebilir ve uygun fiyatlı bakım hizmetlerinin oluşturulması, iklim değişikliği ve çevresel krizlerin kesişimsel bir perspektifle ele alınması, bu konuları içeren daha fazla araştırma yapılması, cinsiyete dayalı veri ve istatistik oluşturulması.

Ekofeminizmin ulusal politika alanına yansımalarını yakın dönemli politika belgelerinden “On İkinci Kalkınma Planı”, “Türkiye İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı” ve “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı” üzerinden değerlendirmek mümkündür. Çevre dostu politikalar, sürdürülebilir çevre ve yeşil dönüşüm vurgusunun öne çıktığı On İkinci Kalkınma Planı'nda sürdürülebilir kalkınmada kadın ve kız çocuklarını destekleme, alternatif bakım modellerinin geliştirilmesi, girişimcilik, kooperatifçilik gibi alanlarda programlar oluşturulması, kırsalda kadın girişimciliğinin artırılması, tarım işçisi kadınların kayıtlı ve ücretli istihdamı gibi politika önceliklerinin altı çizilmektedir (T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023: 72). Bu bakımdan çevre ile ilişkili politika önceliklerinde sürdürülebilir kalkınmanın merkeze alındığı kalkınmacı bir perspektifin etkili olduğu söylenebilir.

Benzer biçimde Türkiye İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı'nda kadınların iklim değişikliğinden etkilenme biçimlerinin sürdürülebilir kalkınma amaçları ve sektörel uyuma göre ele alınması bir politika önceliği olarak

belirlenmiştir. Bu kapsamda tarımsal üreticilerin yaş, eğitim, cinsiyet, eğitim vb. profillere göre değerlendirilmesi ve buna göre tarım sektörüne uyum için kadın-erkek fırsat eşitliğini destekleyecek hizmet ve yatırımların önceliklendirildiği görülmektedir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2024: 140-145).

Ekofeminizm, çevre politikalarında kaynakların yönetiminden ziyade etik sorumluluğa dikkat çekmektedir. Dolayısıyla çevresel zararlardan kimlerin, nasıl ve hangi koşullarda etkilendiğinin dikkate alınması önem taşımaktadır (Kayışoğlu, 2026: 172). Bahsi geçen politika belgelerinde kadınların çevresel zorluklardan en fazla etkilenen gruplar arasında tanımlandığı görülmektedir. “Kırsal Türkiye’de Kadınlar” raporuna göre kadınların %84,6’sı karşılıksız bakım emeği ve tarımsal faaliyet alanında ücretsiz çalışırken, yalnızca %18,7’si tarım arazisine sahiptir (BM Türkiye Kadın Birimi, 2024:16-22). Kadınların karar alma mekanizmalarına katılımının ve kırsalda kendilerini güçlendirecek eğitim fırsatlarına erişimlerinin düşük olduğu görülmektedir. Örneğin kırsalda kadınların kooperatlflere üyelikleri %2,3’tür. Benzer biçimde mikro kredi birlikleri ve sivil toplum kuruluşlarına katılımları düşüktür. Bu durum kadınların geçim kaynaklarını doğrudan etkileyen kararlar ve politikalara erişimlerini sınırlamaktadır (BM Türkiye Kadın Birimi, 2024: 31).

Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı’nda kadınların karar alma süreçlerine katılımlarının düşük olmasının, iklim değişikliği nedeniyle zarar görebilirliklerini artırdığı ifade edilmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024: 160). Bu kapsamda eylem planında belirlenen stratejiler arasında şunlar yer almaktadır: (1) uyum kapasitesi ve risk tespitine yönelik veri üretimi ve araştırma yapılması, (2) politika ve karar alma süreçlerine kadınların dahil edilmesi, (3) iklim okuryazarlığına yönelik bilinçlendirme, farkındalık çalışmaları ve eğitimler düzenlenmesi (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024: 167) Bu stratejiler ekofeminist bilgede öne çıkan katılımcılık vurgusunun politika düzeyine yansıdığı somut bir örnek olarak değerlendirilebilir. Ancak ekofeminist bilginin işaret ettiği gibi kadınların çevre ve iklim değişikliğine ilişkin deneyimleri, doğayla ilişki kurma biçimleri ve bakım emeğinin politika önceliklerine dahil edilmesi gerekmektedir. Böylece çevrenin yalnızca ekonomik ve sektörel bir kategoriye indirgenmesi riskinin önüne geçilebilir.

Aynı zamanda yerel politika belgelerinde kadınların afetler ve çevresel krizlerde zarar görebilirliğinin yapısal ve ekonomik koşullar üzerinden ele alınması önem taşımaktadır. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi’nde (2022–2025) kadınlar çevresel krizlerin mağdurları olarak değil, yeşil dönüşümün temel aktörleri olarak tanımlanmaktadır. Ekofeminizmin kavramsal çerçevesi ile paralel biçimde yapısal dönüşüm için eşitsizliği üreten sistem ve güç ilişkilerinin ele

alınması temel politika öncelikleri arasında değerlendirilmektedir (BM Kalkınma Programı, 2022:16).

Bu bağlamda uluslararası politika belgelerinde ele alınan şu öneriler ulusal politikanın ekofeminist bir perspektiften zenginleştirilmesine olanak sağlayabilir: iklim krizi, su kıtlığı gibi durumlarda kadınların ücretsiz bakım yükünün tanınması, enerji tasarrufu sağlayan araçlara erişimin desteklenmesi, doğal kaynakların toplumsal cinsiyete duyarlı yönetimi, yerli/kırsal kadınların karar alma mekanizmalarına dahil edilmesi, iklim değişikliğinin etkileri karşısında küçük ölçekli kadın sivil toplum kuruluşlarına fon ve finansman sağlanması, yeşil istihdamda kadınlara yer verilmesi (BM Kalkınma Programı, 2022: 23-26). Türkiye özelinde ise ekofeminizmin politika alanına somut katkıları açısından değerlendirilebilecek diğer öneriler arasında şunlar sıralanabilir: kadın girişimciliği ve kooperatiflerin desteklenmesi, kooperatiflerde ihtiyaca uygun mesleki eğitim programlarının oluşturulması, başarılı kooperatif örneklerinin paylaşılması, kooperatiflerin sadece ekonomik bir yapı değil, toplumsallaşma ve güçlenmeye olanak sağlayan platformlar olarak kurgulanması, ücretsiz bakım yükünün göz önünde bulundurulması, kadınların mülkiyet ve miras hakkına erişiminin güçlendirilmesi (BM Türkiye Kadın Birimi, 2024: 50-51).

Görüldüğü üzere yakın dönemli uluslararası ve ulusal politika belgelerinde toplumsal cinsiyet ve çevre arasındaki bağlantı çok boyutlu bir biçimde çalışılmaktadır. Belgelerde çevresel adalet vurgusu toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle birlikte ele alınmakta, bu çerçevede uygulama ve politikaya yönelik öneriler öne çıkmaktadır. Politika belgelerinde öne çıkan tavsiyelerin ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet müdahalesine teorik ve uygulamaya dönük katkılarıyla paralel olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yeşil sosyal hizmet müdahalesinin sınırlarını çevresel adalete doğru genişletmede bir yandan çevresel krizler ve toplumsal cinsiyet eşitliğini birlikte ele alan uluslararası politika belgelerinden yararlanılması önem taşımaktadır. Diğer yandan görünürlüğü giderek artan çevresel krizleri ve bu süreçte kadınların konumunu ekofeminizm gibi sosyal bilim teorilerinin ortaya koyduğu kavramsal çerçeve ve bunun uygulamaya yansımaları üzerinden değerlendirmek gerekmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal hizmet disiplininin çevre kavramsallaştırması birey ve çevre uyumunu merkeze alırken baskı ve güç ilişkilerini analiz etmemesi temel eleştirilerden biri olmuştur. Bu eleştirilere çevrenin sosyal ilişkilerle sınırlandırılmaması, fiziksel ve doğal çevrenin de sosyal hizmet müdahalesine dahil edilmesi fikri eşlik etmiştir. 21. yüzyılda giderek artan çevresel krizler karşısında yeşil sosyal hizmet, fiziksel ve doğal çevre üzerine daha fazla durulmasını öne çıkarmıştır. Bu yaklaşım, çevresel krizlerde yapısal sorunlara

dikkat çekerek güç ve baskı ilişkilerinin çevreye yönelik sosyal hizmet müdahalesine dahil edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak yeşil sosyal hizmet her ne kadar yapısal olanı müdahale alanına dahil etse de çevresel krizlerde cinsiyetin konumu sınırlı düzeyde tartışılmıştır. Bu noktada müdahalede ekofeminist teoride öne çıkan baskı ve güç ilişkileri, rasyonalizm eleştirisi ve hiyerarşik ikilikler arka planda kalmıştır. Bu çalışmada, ekofeminizmin teorik müdahalesinin yeşil sosyal hizmetin bütüncül odağını genişletebileceğini öne sürülmüştür. Özellikle Plumwood'un (2017) eleştirel ekofeminist teori çerçevesinde sunduğu ikilikler ile baskı ve güç ilişkilerine yönelik analizi yeşil sosyal hizmetin hem teori hem de uygulamaya yönelik müdahalesini geliştirme potansiyeli taşımaktadır. Bu anlamda yeşil sosyal hizmet müdahalesinde hiyerarşik ikiliklere yönelik analizin, doğa-kültür ikiliğinin aşılması ve uygulama düzeyinde çevresel adaletin sağlanmasında ayırt edici bir konum üstlenebileceği düşünülmektedir.

Bununla birlikte ekofeminist bilginin öne çıkardığı yerel bilginin önemi ve yapısal sorunların çevresel sorunlarla ilişkili görülmesi, uygulamanın güçlenme ve çevresel adaleti pekiştiren bir yerden biçimlenmesinde önemli roller üstlenebilir. Benzer biçimde yeşil sosyal hizmet müdahalesinde baskı ve güç ilişkilerine yönelik analiz ve çevresel krizlerde toplumsal cinsiyetin konumsallığının değerlendirilmesi gündeme gelmektedir. Dolayısıyla ekofeminizmin yeşil sosyal hizmet teori ve uygulamasına sunacağı katkı şüphesiz bir çerçeveden çok daha fazlasıdır. Çünkü ekofeminizm, baskı ve güç ilişkilerini sorunsallaştırarak insan merkezli olmayan bir düşünce üzerinde durmaktadır. Tam da bu bağlamda ekofeminizmden aldığı ilhamla yeşil sosyal hizmet teori ve uygulamasında ikilikler üzerinde durulması; ataerki ve insan merkezlilik arasındaki ilişkiselliği ihmal etmeden güç meselesinin tartışılması; insan ve doğa ilişkisinde karşılıklılık, empati, ilişkisellik gibi kavramlar üzerinde durulması önem taşımaktadır. Ekofeminizmin katkılarıyla uygulamanın farklı düzeylerinin birlikte ve ilişkiyel bir biçimde çalışılması, bu sürece uluslararası politika belgelerinin dahil edilmesi gerekmektedir. Böylesi bir bakış, yeşil sosyal hizmet müdahalesinin bütüncül odağını genişletirken, daha geniş bir toplumsal ve politik bağlama odaklanılmasına imkân sağlayacaktır.

Geleceğe yönelik çalışmalarda ekofeminizmin gelecek çalışma alanları olarak belirtilen çevresel adalet ve insan dışı varlıklar (Buckingham, 2024: 152-153) yeşil sosyal hizmet müdahalesiyle birlikte ele alınabilir. Çevresel adalet kapsamında uluslararası sözleşmeler ve IFSW'nin küresel gündemini takip etmek, öne çıkan politika önerilerini yeşil sosyal hizmet müdahalesine dahil etmek gerekmektedir. Yeşil sosyal hizmet müdahalesinde yoksulluk, iklim mülteciliği gibi yoğun bir biçimde çalışılan konularla birlikte çevresel adaletin sağlanmasında cinsiyetin konumunu tartışan çalışmalara yer açılması, cinsiyetin diğer yapısal

meselelerle kesişimsel bir biçimde ele alınması önem taşımaktadır. Çevresel krizlerden kadınların etkilenme biçiminin ataerki ile ilişkili yapısal eşitsizliklerden kaynaklandığını göz önünde bulundurarak kadınların kriz sırası ve sonrası dönemdeki ihtiyaçlarını krizden önceki dönem bağlamında değerlendirmek; uygulamayı kriz öncesindeki yapısal eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini pekiştirmeyecek bir biçimde kurgulamak önem taşımaktadır. İkinci konu olan insan dışı varlıklar, yeşil sosyal hizmet literatüründe henüz sınırlı biçimde tartışılmaktadır. Bu bağlamda ekofeminist teorinin yeşil sosyal hizmete katkılarını insan dışı varlıkları (*non-human others*) kapsayacak şekilde genişleten, müdahalenin kapsamına canlıların yaşamı gibi konular dahil eden çalışmalar yaygınlaştırılabilir. Bu kapsamda yürütülecek çalışmalar için ekofeminizm; ikilikler, baskı ve güç ilişkilerinin analizi yoluyla çeşitli türler için çevresel adalete ilişkin yeni tartışmaları mümkün kılabilir.

KAYNAKÇA

Alston, Margaret (2013), “Environmental Social Work: Accounting for Gender in Climate Disasters”, *Australian Social Work*, 66 (2): 218–233.

Aydın Cansaran, Aybüke (2023), “Kadın ve Doğa Bağlamında Ekolojik Bir Görüş: Ekofeminizm”, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 2 (1): 48-62.

Bailey, Susan, Antonia Hendrick ve Marilyn Palmer (2018), “Eco-social Work in Action: A Place for Community Gardens”, *Australian Social Work*, 71 (1): 98–110.

Banford, Alyssa ve Cameron Kiely Froude (2015), “Ecofeminism and Natural Disasters: Sri Lankan Women Post Tsunami”, *Journal of International Women's Studies*, 16 (2): 170-187.

Berkday, Fatmagül (2012), “Ekofeminizm Ya Da Yüreğin İyimserliği”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4: 73–76.

Bertalanffy, Ludwig Von (1968), *General System Theory: Foundations, Development, Applications* (New York: George Braziller).

Besthorn, Fred H. (2012), “Deep Ecology's Contributions to Social Work: A Ten-Year Retrospective”, *International journal of social welfare*, 21 (3): 248-259.

Besthorn, Fred H. ve Diane Pearson McMillen (2002), “The Oppression of Women and Nature: Ecofeminism as a Framework for an Expanded Ecological Social Work”, *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*,

83 (3): 221–232.

Bhuyan, Rupaleem, Stephanie Wahab ve Yoosun Park (2019), “A Green New Deal for Social Work”, *Affilia*, 34 (3): 289–294.

Biehl, Janet (1991), *Rethinking Ecofeminist Politics* (Boston: South End Press).

BM Kadın Birimi (2023), “The Climate–Care Nexus: Addressing the Linkages Between Climate Change and Women’s and Girls’ Unpaid Care, Domestic, and Communal work”, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/11/working-paper-the-climate-care-nexus-addressing-the-linkages-between-climate-change-and-womens-and-girls-unpaid-care-domestic-and-communal-work> (10.12.2025).

BM Kadın Birimi (2024), “Advancing Gender-Responsive Synergies Across the Rio Conventions: Gender Equality at The Intersection of Climate Action, Biodiversity Protection and Sustainable Landmanagement”, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2024/11/advancing-gender-responsive-synergies-across-the-rio-conventions> (10.12.2025).

BM Kadın Birimi (2025), *Women’s Rights in Review 30 Years After Beijing*. (New York: UN-Women).

BM Kadın Birimi ve BM Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı (2025), “Progress on The Sustainable Development Goals: The Gender Snapshot 2025”, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2025/09/progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2025> (07.12.2025).

BM Kalkınma Programı [UNDP] (2022), “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi 2022–2025”, <https://www.undp.org/publications/gender-equality-strategy-2022-2025> (08.04.2026)

BM Türkiye Kadın Birimi [UNWOMEN] (2024), “Women in Rural Türkiye: Navigating Barriers in Access to Resources, Services, and Decision-Making”, <https://turkiye.unwomen.org/tr/digital-library/publications/2025/05/kirsal-turkiyede-kadinlar-kaynaklara-hizmetlere-ve-karar-alma-sureclerine-erisimde-asilmasi-gereken-engeller> (07.04.2026).

Boetto, Heather (2016), “Developing Ecological Social Work for Micro Level Practice”, Jennifer McKinnon ve Margaret Alston (Der.), *Ecological Social Work: Towards Sustainability* (Houndmills, UK: Palgrave Macmillan): 59–77.

Boetto, Heather ve Jennifer McKinnon (2013), “Rural Women and Climate Change: A Gender-Inclusive Perspective”, *Australian Social Work*, 66 (2): 234–

247.

Bookchin, Murray (2007), *Social Ecology and Communalism* (Oakland: AK Press).

Breen, Kyle, Meredith Greig ve Haorui Wu (2023), “Learning Green Social Work in Global Disaster Contexts: A Case Study Approach”, *Social Sciences*, 12 (5): 288.

Bronfenbrenner, Urie (1979), *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design* (Harvard University Press).

Buckingham, Susan (2004), “Ecofeminism in The Twenty-First Century”, *The Geographical Journal*, 170 (2): 146–154.

Çetin, Oya (2005), “Ekofeminizm: Kadın Doğa İlişkisi ve Ataerkillik”, *Sosyoekonomi*, 1 (1): 61-76.

Dominelli, Lena (2013a), “Environmental Justice at The Heart of Social Work Practice: Greening the Profession”, *International Journal of Social Welfare*, 22 (4): 431-439.

Dominelli, Lena (2013b), “Gendering Climate Change: Debates, Policies and Action”, Margaret Alston ve Kerri Whittenbury (Der.), *Research, Action and Policy: Addressing the Gendered Impacts of Climate Change* (Dordrecht: Springer): 77–94.

Dominelli, Lena (2014), “Promoting Environmental Justice through Green Social Work Practice: A Key Challenge for Practitioners and Educators”, *International Social Work*, 57 (4): 338-345.

Dominelli, Lena (2018), *Yeşil Sosyal Hizmet* (Ankara: Nika) (Çev. Ed. Arzu İçağasıoğlu Çoban).

Donovan, Josephine (2021), *Feminist Teori* (İstanbul: İletişim) (Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan).

Egerton, Frank N. (2013), “History of Ecological Sciences, Part 47: Ernst Haeckel's Ecology”, *The Bulletin of the Ecological Society of America*, 94 (3): 222-244.

Enarson, Elaine (1998), “Through Women's Eyes: A Gendered Research Agenda for Disaster Social Science”, *Disasters*, 22 (2): 157-173.

Garrard, Greg (2020), *Ekoeleştirir: Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar* (İstanbul: Kolektif) (Çev. Ertuğrul Genç).

Germain, Carel B. (1973), “An Ecological Perspective in Casework Practice”, *Social Casework*, 54 (6): 323-330.

Gitterman, Alex ve Carel B. Germain (1976), “Social Work Practice: A Life Model”, *Social Service Review*, 50 (4): 601-610.

Gorman, Eunice ve Laura Lewis (2025), “Don’t Make me Put Out The Flames of Our Burning Planet with my Tears’: Climate Grief and Anxiety”, *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 44 (3): 352-367.

Güzel, Bekir ve Sema Buz (2019), “Yeşil” Yoksulluk, Çevresel Adalet ve Sosyal Hizmet”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30 (3): 1052-1069.

Hickman, Caroline (2020), “We Need to (find a way to) Talk About... Eco-Anxiety”, *Journal of Social Work Practice*, 34 (4): 411-424.

Hollis, Florence (1972), *Casework: A psychosocial therapy* (second edition) (New York: Random House).

Hunt, Kathleen P. (2014), “It's More Than Planting Trees, It's Planting Ideas”: Ecofeminist Praxis in the Green Belt Movement”, *Southern Communication Journal*, 79 (3): 235-249.

International Federation of Social Workers (IFSW) (2022a), “The People’s Charter for an Eco-SocialWorld”, <https://newecosocialworld.com/the-peoples-charter-for-an-eco-social-world/> (15.12.2025).

International Federation of Social Workers (IFSW) (2022b), “Ubuntu 2021 End of Year Report”, <https://www.ifsw.org/about-ifsw/> (15.12.2025).

International Federation of Social Workers (IFSW) (2023), “Co-Building a New Eco-Social World: Leaving No One Behind. 2022 End of Year Report”, <https://www.ifsw.org/about-ifsw/> (15.12.2025).

International Federation of Social Workers (IFSW) (2025), “Buen Vivir: Shared Future for Transformative Change. 2024 End of The Year Report”, <https://www.ifsw.org/about-ifsw/> (15.12.2025).

Kayısoğlu, Pınar (2026), “Çevre Politikalarında Kadının Görünmezliği: Sosyal Politika Bağlamında Ekofeminist Bir Yaklaşım”, *Konuk Kandemir, Nebiye (Der.), Kadın Odaklı Sosyal Politikalar ve Hizmetler* (Ankara: Serüven Yayınevi): 157-197.

Kemp, Susan P. (2011), “Recentring Environment in Social Work Practice: Necessity, Opportunity, Challenge”, *British Journal of Social Work*, 41 (6): 1198-1210.

Kılıçarslan, Elmas (2025), “Yeşil Sosyal Hizmet Entegrasyonu: İklim Mülteciliği ve Sürdürülebilir Bir Gelecek”, *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1): 81-98.

Klemmer, Cary L. ve Kathleen A. McNamara (2020), “Deep Ecology and Ecofeminism: Social Work to Address Global Environmental Crisis”, *Affilia*, 35 (4): 503–515.

Li, Huey-li (2007), “Ecofeminism as a Pedagogical Project: Women, Nature, and Education”, *Educational Theory*, 57 (3): 351-368.

Mellor, Mary (1992), “Green Politics: Ecofeminist, Ecofeminine or Ecomasculine?”, *Environmental Politics*, 1 (2): 229-251.

Merchant, Carolyn. (2005), *Radical ecology: The search for a livable world* (New York: Routledge).

McKinnon, Jennifer (2008), “Exploring the Nexus Between Social Work and the Environment”, *Australian Social Work*, 61 (3): 256–268.

Minahan, Anne ve Allen Pincus (1977), “Conceptual Framework for Social Work Practice”, *Social Work*, 22 (5): 347-352.

Morrison, Sarah (2026), “Not Just in Our Heads: Eco-Anxiety and the Politics of Responsibility”, *Capitalism Nature Socialism*, 37 (1): 180-198

Murphy, Patrick D. (1997), “Ecofeminism and Postmodernism: Agency, Transformation, and Future Possibilities”, *NWSA Journal*, 9 (3): 41-59.

Norton, Christine L. (2012), “Social work and the environment: An ecosocial approach”, *International Journal of Social Welfare*, 21 (3): 299-308.

Özdemir, Hacı ve Duygu Aydemir (2019), “Ekolojik Yaklaşımlı Feminizm/Ekofeminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihi Süreci ve Türleri”, *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2 (2): 261-278.

Özkan, Beyza (2025), “6 Şubat 2023 Depremiyle Val Plumwood’un Ekofeminizm Anlayışı Çerçevesinde Bir Yüzleşme”, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (2): 477-499.

Piersol, Laura ve Nora Timmerman (2017), “Reimagining Environmental Education within Academia: Storytelling and Dialogue as Lived Ecofeminist Politics”, *The Journal of Environmental Education*, 48 (1): 10–17.

Plumwood, Val (1986), “Ecofeminism: An overview and Discussion of Positions and Arguments”, *Australasian Journal of Philosophy*, 64 (1): 120–138.

Plumwood, Val (1991), "Nature, Self, and Gender: Feminism, Environmental Philosophy, and the Critique of Rationalism", *Hypatia*, 6 (1): 3-27.

Plumwood, Val (2002), *Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason* (Londra ve New York: Routledge).

Plumwood, Val (2004), "Gender, Eco-feminism and the Environment", White, Robert (Ed.), *Controversies in Environmental Sociology* (Cambridge University Press): 43-61.

Plumwood, Val (2017), *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek* (İstanbul: Metis) (Çev. Başak Ertür).

Pompeo-Fargnoli, Alyson (2018), "Ecofeminist Therapy: From Theory to Practice", *Journal of International Women's Studies*, 19 (6): 1-16.

Shaw, Terry V. (2011), "Is Social Work a Green Profession? An Examination of Environmental Beliefs", *Journal of Social Work*, 13 (1): 3-29.

Şimşek, Erol ve Fatma Nalbant (2025), "İhtimam Etiği Bağlamında Ekofeminizm", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35 (2): 563-576.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024), "Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028)", <https://www.aile.gov.tr/ksgm/duyurular/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planı-2024-2028/> (10.04.2026).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023), "On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)", <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> (09.04.2026).

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2024), "İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030)", <https://iklim.gov.tr/eylem-planlari-i-19> (09.04.2026).

Topgül, Seda (2012), "Kadın ve Doğa İlişkisi: Ekofeminizm", *Sosyoloji Dergisi*, 27: 71-83.

Topgül, Seda ve Okan Beytaş (2022), "İklim Mültecileri ve Sosyal Hizmet: Kriz mi Fırsat Mı?", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33 (2): 687-705.

Turquet, Laura, Constanza Tabbush, Silke Staab, Loui Williams ve Brianna Howell (2023), "Feminist Climate Justice: A Framework for Action", Conceptual framework prepared for Progress of the World's Women series (New York: UN-Women).

Türk, Seçil Mine (2017), "Ekofeminizm ve Dualizm Fikri", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (24): 377-392.

Ungar, Michael (2002), “A Deeper, More Social Ecological Social Work Practice”, *Social Service Review*, 76 (3): 480–497.

Warren, Karen J. (2000), “Ecofeminist Philosophy: A Western Perspective on What it is and Why it Matters (Lanham, MD: Rowman and Littlefield Publishing).

Wu, Haorui ve Meredith Greig (2022), “Adaptability, Interdisciplinarity, Engageability: Critical Reflections on Green Social Work Teaching and Training”, *Healthcare*, 10 (7): 1245.

Yanardağ, Umut (2019), “Türkiye’de Çevre Odaklı Sosyal Çalışma Uygulamalarını Düşünmek”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30 (1): 309-329.